

Dr. Zeynep Elif Yıldız
İl. Başkan, Jeolojik Araştırmalar Derneği
zeynepelif@zeynepelifyildizel.com
twitter: @ZeynepYildizel
facebook: facebook.com/zeynepelifyildizel
www.zeynepelifyildizel.com

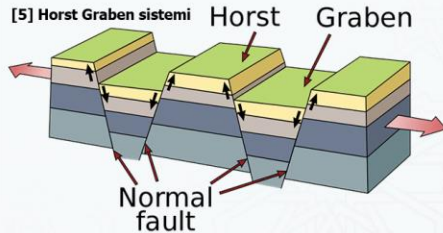
AFRODISİAS'IN SONUNU EGE GRABEN DEPREMLERİ Mİ GETİRDİ?

Afrodias, aşk ve güzelliği tanrıçası Afrodite'nin ismini verdiği antik kenttir. M.Ö. 2. yy da bu isimle anılmaya başlayan kent daha önceleri başka isimlerle de anılmıştır. Kuruluşundan yok oluşuna kadar aldığı değişik isimlerin yanında M.S. 4. yy itibaren Bizans şehri olan Afrodiasis haç kenti anlamına gelen Stavropolis olarak isimlendirilmiştir [1]. Anadolu'nun güneybatısında, Aydın ilinin Karasu ilçesinin Geyre mahallesinde yer alan bu antik çağ şehri M.Ö. 5. yy kurulmuş ve Roma İmparatorluğu döneminde gelişmiştir. M.Ö. 1. yy ile M.S. 5. yy arasında başta heykeltiklik olmak üzere önemli bir sanat merkezi haline gelmiştir [1]. Burada bir heykeltıraş okulunun varlığı ve bu okulun eserlerinin tüm dünyada değer görür olması şehrin ünlenmesinde büyük rol oynamıştır. Afrodiasis'li ustalar kendilerine özgü bir stil oluşturmuşlar ve bu nedenle Roma şehrine davet edilmişlerdir [1]. Heykeltıraşlığın yanında edebiyat, bilim ve düşün alanında eserler ortaya konulmuş ve Roma Senatosu şehre bir sürü mektuplar yazmıştır. Bu onların bu şehre verdikleri önemi göstermektedir [1]. Bir zamanlar Lidya eyaletinin başkenti olan Afrodiasis'in zenginliği, kültürel ve politik yapıların büyüklüğü ve ihtişamından açıkça belli olmaktadır. Romalı bölünmesinden sonra kent önceleri Doğu Roma daha sonra Bizans'ın etkisinde kalmış ve M.S. 4 yy. Hıristiyanlığın yayılması burada bir piskoposluk merkezi kurulmasına neden olmuş ancak pagan kültürünü tamamen silmemiştir.

Afrodiasis, 1958 yılında Aydın'ın Geyre beldesindeki bir baraj açılışı için gazeteci olarak Güleyle giden ve yolunu kaybeden ünlü fotoğraf sanatçımız Ara Güler tarafından tesadüfen bulunmuştur. Ara Güler köylülerin tarihe iç içe yaşadığını görmüştür. Bu öyle bir yaşadır ki; tarihi Roma surnunları ve lahitleri ve diğer eserleri, köylüler tarafından günlük yaşamda kullanılmaktadır [2]. Ara Güler bu bölgenin fotoğraflarını çeker ve İstanbul'a döner, ancak; yaptığı araştırmalarda kimsenin buranın varlığını haberi olmadığını anlamıştır. Üstelik fotoğraflarını gösterdiği Ülkemizin o döneminin sanatçı ve aydınları burası ile ilgilenmemiştir. Bunun üzerine çektiği resimler ile birlikte bir yazıyı Times dergisine gönderir ve Türkiye'de ilgi uyandıran Afrodiasis birden Dünya'nın ilgisine mazhar olmuştur [3]. Dergiyeye yazı Arkeolog Prof. Dr. Kenan T. Erim tarafından yazılmıştır. Halen devam etmekte olan ve New York Üniversitesi tarafından yürütülen kazılarının başlangıcı, vefatına kadar tüm kariyerini buraya adan ve buraya gömülen Kenan T. Erim'e

dayanmaktadır. Aslında Afrodiasis'da ilk kazılar 1904'te Fransız Paul Gaudin ile başlamış, 1913'te Fransız a. Bolanger, 1937'de İtalyan Prof. Giulio Jacopi ile devam etmiştir. Bundan sonraki süreçte taa ki Ara Güler'in 1958 yılında tekrar tesadüf olarak şehri bulmasına kadar geçen sürede antik kent unutulmuş benzenmektedir. 1961 yılında tekrar Prof. Kenan T. Erim ile başlayan kazılar 1990 dan itibaren New York Üniversitesi ile Oxford Üniversitesi ortaklığında Prof. Roland Smith tarafından yürütülmektedir. Acaba bizim üniversitemizimizde bu kazıları yapabilecek, yürütebilecek arkeoloji bölümleri ve o bölümlerin değerli arkeolojik bilim adamları var mıdır? ki; kendi Ülkemiz'de ki arkeolojik kazı çalışmalarını yabancılar tarafından yürütülmektedir?

Üzücüdür ki; Afrodiasis kenti, ve bölge deprem kuşağında yer almaktadır. Ege Bölgesi'nin tektonik yapısında çöküntü havzalarının varlığı daha önceki çalışmalar tarafından yayınlanmıştır. Bunlar Büyük Menderes, Küçük Menderes, Alaşehir, Simav, Bergama ve Edremit havzalarıdır [4]. Afrodiasis, Büyük Menderes graben sisteminin güneyinde ki horst (yükselti) alanlarında yer almıştır. Graben jeoloji kavramı olarak paralel faylar ile çevrili çöküntü alanlarını belirlemek için kullanılmaktadır. Graben sistemi açılma tektoniği (extensional tectonic) alanlarında bulunur ve normal faylar ile sınırlanmıştır. Açılma tektoniğini ise (extensional tectonic) birbirine müteakip horst (yükselti) ve graben (çöküntü) alanlarını oluşturan sistemdir [5]. Büyük Menderes grabeni 150 km'lik uzunlukta ve 10-20 km genişliğe sahip olan aktif normal faylar ile sınırlı doğu - batı uzanlı bir çöküntüdür

[2] Ara Güler'in Geyre köyü fotoğrafı

[3] Ara Güler'in Geyre köyü fotoğrafı

[9] Afrodiasis Stadyumu

[10] Afrodiasis Tiyatrosu

[11] Afrodiasis Tetraphylon

[6]. Büyük Menderes grabenin oluşum yaşı Miyosen zamanına yani günümüze yaklaşık 23 milyon ile 5 milyon sene öncesine tarihlenmektedir [7]. Tabi ki bu graben sistemi tarih boyunca sadece Afrodiasis'a özgü değil, bir çok deprem üretmiştir. Tarih öncesi yazılı kayıtlardan bulunabilen en eski deprem M.Ö. 496 yılında Sakız adasında olmuştur. M.Ö. 26 da Aydın , Efes, Nazilli, M.Ö. 17 de Sart, Efes, gibi tarihe yazılmış bir çok deprem vardır [8]. Bu depremlerden Afrodiasis da defalarca etkilenmiştir. Özellikle M.S. 4. yy depremi Afrodiasis'ın bulunduğu mevkiye ki su akışı mecralarını değiştirmiş, kentin bazı kısımları su baskınlarına müsait bir hale gelmiştir. Su baskınları sorununu çözmek için inşa edilen tahliye sisteminin kalıntıları bugünde görülebilmektedir. Yine M.S. 7 yy daki depremden sonra kent bir daha inşa edilememiştir. Ayrıca bu depremden sonra yıkılan surlar onarılmamış ve kente bir kale inşa edilmemiştir. Ancak yine de kent eski ihtişamına kavuşamadığından ve dinsel ve iktisadi baskılar ile diğer sorunlar kent çöküşünü hızlandırmıştır. Kentin sönük varlığı 11. ve 13. yyda da Selçuklu egemenliği altında devam ettiğinden bahsedilebile 13. yy sonra tamamen terk edildiği tahmin edilmektedir. 15. ve 16. yy da bölgenin verimli olması ile Geyre köyü hayatını bu antik kentin tarihine yaşayarak kurmuş ve günümüze kadar gelmiştir. 1956 yılında bölgede yine büyük bir deprem olmuş ve Geyre köyü 1960 yılında Bizans surlarının 2 km batısına taşınmıştır. Doğaldır ki bu depremlerden sadece Afrodiasis değil Ege Bölgesinde ki tüm antik şehirler nasibini almıştır.

Geçirdiği bunca depreme ve Büyük Menderes grabeninde yer almasına rağmen Afrodiasis, benim gördüğüm en güzel korunmuş

stadyuma sahiptir [9]. Afrodiasis stadyumu 262 m uzunluğunda ve 50 m genişliğinde 30.000 kişi kapasiteli, elips planlı, genellikle spor etkinliklerinde kullanılmak için inşa edilmiş ve günümüze neredeyse kullanıma hazır şekli ile korunmuş bir yapıdır. Tiyatronun ise M.Ö. 1. yy yapılmış sahne yapısının üzerindeki yazıtın, Zoilos tarafından Tanrıça Afrodite ve kent halkına armağan olarak yaptırıldığı düşünülmüştür [10]. M.S. 2. yy tarihlenen Tetraphylon ise orijinal parçalarının %80'ni kazılarda çarklararak restore edilmiş önemli bir eserdir [11]. Bu yapının restorasyonu 1990 yılında tamamlanmış ve açılışını dönemin Cumhurbaşkanı'nın yaptığı antın yakınında, bu açıktan üç hafta sonra vefat eden Prof. Kenan Erim'in mezarı bulunmaktadır. Afrodiasis'in bu ihtişamı başlayan ve sönük biten, tarihini yakından tanımak ve depremlerin ve genel olarak doğa olaylarının gücünü bir kez daha anlayabilmek için, 1987 yılında UNESCO Dünya Mirası listesine girmiş olan bu antik şehri gezmenizi tavsiye ederim. Antik kent içinde dolaşırken, o dönem insanların kurdukları sanata, bilime, estetiğe dayalı son derece kültürlü yaşamlarının yanı sıra, döneminin en büyük kentinin depremlere ve akabinde oluşan doğal afetlere dayanamaması bana, aslında insan olarak doğaya karşı ne kadar savunmasız ve zayıf olduğumuzu hatırlattı. En önemlisi ise yani yok olacak diye düşünmeyip aslında yüzyıllar sonrasında, kurduğumuz bu medeniyetin kültürel, sanatsal, bilimsel eserlerini bırakmak gerekliliğinin insan olmanın en önemli ve en temel unsuru olduğunu anladım. Eğer yüzyıllar sonrası inşa etmezsek yarını yaşayamayız.

REFERANSLAR

- [1] Gür, S., 2007, İlk İnsan dan Selçuklu'ya Anadolu Uygarlığı ve Antik Şehirleri, Alfa Yayınları, 376s.
- [4] Arpat, E., Bingöl, E., 1970, Ege bölgesi Graben sisteminin gelişimi üzerine düşünceler, MTA Yayınları,
- [6] Paton, S.M., 1992, The relationship between extension and volcanism in western Turkey, the Aegean sea and central Greece, PhD thesis, Cambridge University.
- [7] Dumont, J.F., Uysal, Ş., Şimşek, Ş., Karamandereci, L.H., and Letouzey, J., 1980, Güneybatı Anadolu'daki Grabenlerin oluşumu, MTA Yayınları.
- [8]. Deprem Araştırma ve Uygulama Merkezi, Ege Bölgesinde Tarihsel Deprem Listesi, webb.dcu.edu.tr/dau